

„Hurrá! Buda! Görgői!”

Május 21. a magyar honvédelem napja. 1849-ben ekkor ért szabadságharcunk zenitjére, hiszen 17 napos intenzív ostrommunkálatot követően a honvédek döntő rohama sikerrel járt: Budavár felett újból Szűz Máriás lobogót lengetett a tavaszi szellő. E nap a honvédsereg diadalát hirdette, amit Bécs kétségbeesésében azzal ismert el, hogy szegényszemre a cár fegyveres segítségét kérte. A páratlan győzelem Görgői Artúr honvédtábornok hírnevét öregbítette, aki élete legnagyobb győzelmének 67. évfordulóján, 1916. május 21-én tért meg a Legfelsőbb Égi Hadúrhoz.

A komáromi erőd felmentésével a tavaszi hadjárat elérte hadműveleti célját, habár a császári-királyi főereget nem sikerült felmorzsolni, amely további harc nélkül hátrált ki Magyarhonból. Görgői Artúr vezérőrnagy és tábornoka folytatta volna a megrendült ellenség üldözését, de Klapka György vezérőrnagy javaslatára végül a korszerűtlen védművekkel rendelkező és a környező hegyekről jól belőhető, gyér vízellátású Budavár ostromára indult.

A döntésben több tényező is szerepet játszott. A Lánchíd volt az egyetlen dunai köhíd, amelynek birtoklása elengedhetetlen volt a magyar főereg utánpótlása szempontjából. Klapka érvelése is hatott, miszerint Aulich Lajos vezérőrnagy Pest alatt hagyott II. hadteste nélkül a magyar főereg nem tudott erőfölényt képezni a támadás folytatásához. Kossuth is ragaszkodott a főváros visszafoglalásához, Görgői pedig meghajolt akarata előtt, nem akarta veszélybe sodorni Kossuthal való törekeny barátságát.

1849. május 4-én délben érkezett meg Komáromból a budai vár alá a feldunai hadsereg I. (parancsnok: Nagysándor József vezérőrnagy) és III. (parancsnok: Knezić Károly vezérőrnagy) hadteste, valamint Esztergomból a VII. hadtest Kmety György ezredes vezette hadosztálya. Görgői a Duna jobb partján zárta az erősséget: a Kmety-hadosztály a Vízivárosban, a Kálvária- és a Kis-Sváb-hegy között a III., a Kis-Sváb-hegy és a Kis-Gellért-hegy között az I. hadtest csapatai vonultak fel, míg a Pestről átkelt II. hadtest a Kis-Gellért-hegy és a Duna között, mindösszesen 34 ezer honvéd és 142 db táborigénylővel.

A vár császári parancsnoka, – a debreceni születésű, ám magyarul nem tudó, svájci származású műszaki tiszt – Heinrich Hentzi von Arthurm császári vezérőrnagy 1849 januárja óta folyamatosan erősítette a budai vár bástyáit és falait, kiépítette a Lánchíd budai hídfőjét és gondoskodott a vízivárosi szivattyútelep védelméről is. Védőseregét négyezer-kilencszáz katona és 85 db várlöveg alkotta.

Görgői levélben szólította fel Hentzit a megadásra, kijelentve az alábbiakat: *„De ha ön az úgynevezett Budavárnak legvégső védelmével a Lánchídnak, e felséges mesterműnek szétrombolását és Pestnek, honnan megegyezésünk következésében általában semmi megtámadtatástól nem tarthat, megágyúztatását kötné össze, mely cselekvést világosan csak alávalónak lehetne nevezni: úgy becsületszavamat adom önnek, hogy Budának bevétele után az egész várórság kardra fog hányatni, és én magam ön családjának jövődjéről jót nem állhatok.”*¹ A várparancsnok elutasította a megadást, és Pest bombázásával fenyegetőzött: *„Azért utolsó szavam: én a várat köteleesség és becsület szerint utolsó emberig védendém, feleljen ön róla, ha e mellett a szép két ikerváros áldozatul esendik.”*²

A Kálvária-, a Kis-Rókus-, a Kis-Sváb-, a Nyárs- és a Gellért-hegyen települt magyar ütegek ekkor munkához láttak.

Kmety eredménytelenül próbálkozott a Lánchíd cölöpvédművének felgyújtásával, aztán a Császár-fürdőig kellett hátrálnia csapataival. Másnapi támadásának megtorlására a védők

¹ *Budavár visszafoglalásának emlékezete 1849.* Válogatta, szerkesztette, a bevezető tanulmányt és a jegyzeteket írta: Katona Tamás. Sajtó alá rendezte: Hermann Róbert, Pelyach István, Tirts Tamás. Európa Könyvkiadó, Budapest, 1989. (a továbbiakban: *Budavár visszafoglalásának emlékezete 1849*) 61.

² *Budavár visszafoglalásának emlékezete 1849,* 64.

tüzérségi tűz alá vették a Vízivárost, majd május 11-én kitörve, az ottani kórházakban fekvő sebesültjeiket és betegeiket felmenekítették a várba.

A tábori lövegek képtelennek bizonyultak a réstörésre, így Görgei levélben kérte Guyon Richard vezérőrnagyot, hogy küldesse Buda alá a Komáromnál zsákmányolt császári ostromlövegeket. Gőzhajón érkezett meg négy db 24 és egy db 18 fontos ostromágyú, ám a Nyárs-hegyen időbe tellett a réstörő üteg és az azt fedező leszerelő üteg állásainak kiépítése. Hentzi időközben beváltotta fenyegetését és az ostrom első napjától tűz alatt tartotta Pestet, a május 9-i és 13-i bombázások során rommá lőtte a klasszicista pesti Duna-sort.

Május 16-ára elkészültek a réstörő üteg állásai és az ostromlövegek működésbe léptek. Hamar felgyújtották a várpalota tetejét és a Fehérvári rondellától délre rést törtek a várfalon. A császáriak újból Pestet lövették, mire Görgei úgy döntött, hogy késő este erőszakos felderítést hajt végre csapataival. A Fehérvári kapu melletti rést az I., a Bécsi kaput a III. és a Várkeretet a II. hadtest, a Vízi kaput és a vízivárosi vízmű cölöpvédművét a Kmety-hadosztály közelítette meg. A május 17–18-i éjjeli kémszemle nem járt eredménnyel, ugyanis a réshez vezető út túl meredek volt és ostromlétráik rövidnek bizonyultak. A véres veszteség mintegy kétszáz honvédet tett ki és az elesettek között volt Kleinheinz Oszkár őrnagy, az I. hadtest táborkari főnöke is.

Május 18-án a védők betömték a rést, de egy hirtelen támadt özönvízszerű felhőszakadás elmosta a torlaszt. Május 19-én a Fehérvári rondellára telepített leszerelő üteg tűz alá vette a magyar ostromágyúkat, amelyek közül kettő működésképtelenné vált. A rést az ostromlók folyamatos tűzérségi és gyalogsági tűz alatt tartották, azt a védők nem tudták kijavítani és egyre növekedett. A honvédek akna ásásával is próbálkoztak, de a talaj keménysége miatt az alagút kiásása igen nehezen haladt, mint ahogy a Bécsi kaput sikertelen próbálták meg berobbantani.

A döntő rohamot május 21-én, hétfő hajnali három órára tűzték ki. Ekkor a Nagy-Sváb-hegyi Óra-villa tornácáról szócsövön adták ki a parancsot: „*Tűzerek, löjtek!*”³ Ezt követően Karsa Ferenc hadnagy (hajdúsági 52. honvédzászlóalj) visszaemlékezése szerint: „*A Svábhegyről három rakéta száll fel; a magasban mind a háromból csillagok lökődnek ki. Mi volt ez? Erre az ostromágyúk, valamint a környös körül felállított ütegek háromszor egymás után sortűzet okádnak. A honvéd zászlóaljok tömegeiből felhangzik a jelszó: Éljen a magyar! Az Isten és a szabadság nevében »előre, honvéd!«*”⁴

A honvédek négy irányból indultak rohamra: az I. hadtest a Fehérvári rondellától délre húzódó rés, a II. hadtest a vár déli része, a III. hadtest a Bécsi kapu és az Esztergomi rondella közötti falszakasz, Kmety ezredes önálló hadosztálya pedig a vízivárosi védmű ellen, miközben a katonazenekarok szünet nélkül fűjták a Rákóczi-indulót.

Az idegek pattanásig feszültek. Nem csoda, hogy a 31 esztendőes magyar fővezér is rendkívül izgatott volt. Görgei „*[...] a Heiderlich-háznál, hol főhadiszállása volt, a tornáczon fel s alá járkált egyszerű őrnagyi ruhában sipka nélkül nézte a távcsövön át a harcz folyamatát.*”⁵ – olvashatjuk Szilágyi Sándornál. Aztán Görgei hajnali 4 óra tájt megpillantotta, ahogy Püspöky Grácián, a zalai 47. honvédzászlóalj őrmestere kitűzi zászlajukat a vár ormán, mire lelkesülten felkiáltott: „*Ott lobog a nemzeti tricolor! Éljen a honvéd!*”⁶ A császáriak elszántan védekeztek a résnél, de Nagysándor vezérőrnagy máris elküldte jelentését: „*Ha Isten is úgy akarja, tartani fogjuk magunkat a várban, melynek egy részét, az istállók táját kilenc zászlóalj hadtestemből már elfoglalva tartja.*”⁷

³ Aggházy Kamill: *Budavár ostroma 1849. május 4–21.* I–II. Szerkesztette és sajtó alá rendezte: Hermann Róbert. Budapest Főváros Levéltára, Budapest, 2001. (a továbbiakban: Aggházy 2001) I. 317.

⁴ Karsa Ferenc: *Szabadságharcos napló. „A körülmény és velem 1848. és 1849. évben történt események”.* Sajtó alá rendezte: Bona Gábor. Zrínyi Kiadó, Budapest, 1993. 203.

⁵ Szilágyi Sándor: *A magyar forradalom története 1848- és 1849-ben.* Heckenast Gusztáv, Pest, 1850. (a továbbiakban: Szilágyi 1850) 372–373.

⁶ Szilágyi 1850, 373.

⁷ Budavár visszafoglalásának emlékezete 1849, 124.

A közelharc kegyetlen volt. Erről számolt be a lévai 17. honvédszászlóalj 15 esztendő sörmeistere, Büttner Emil levelében: „Egyszerre megpendült minden oldalon a dob, és iszonyú zúgással veré mintegy 300 az általános rohamot, s mi mi[n]dnyájan Éljen a magyar! rivalgás közt rohanni kezdék. Századunk létracipelésre vezényelték, tüstént néhányad magammal én is megragadva egy létrát, egy kapun, melyre a bástyákból sok száz meg száz ember tüzelt folyamatosan, a képzelhető legiszonyúbb golyózápor között kirohanánk, soká vonszoltuk hason mászva, kiteve a legnagyobb keresztűznek a létrát ide s tova, de végre társaink közül kettő egymás után megsebesülvén, mi egy falazat alá húzódtunk, és onnan lődöztünk a bástyákra.

[...] Iszonyú volt itt a bástya tövében nézni, hogy lődözék le szegény mászó társainkat a létráról, mint söpör le 3-at, négyet is egyszerre a kartács, mint sodor el egész sorokat az ellen túlfélről lőtt ágyúgolyója, mint hasítja belüket, hordja el kezét, lábát, fejét soknak az elpattogó gránát.

Lehetett itt látni elszakadt kezet, lábát, koponyadarabokat, heverni, a falazatok körül sok létrákról a lelőtt emberek belei csüngtek alá, sokrul a vér, a velő csepegett, sokat az ellőtt létra darabjai, sokat a bástyák alatt álló tömegekbe felülről zuhantatott égő kanócú és elpattogó gránátok, sokat az ágyúgömbök által falból kitért kő- és tégladarabok sújtottak agyon.”⁸

A honvédeket nemcsak a pálinka fűtötte. Hajtotta őket az adrenalin és szinte megrészegültek a lópor- és vérszagtól, elesett bajtársaik látványától, így nem csoda, hogy a magukat megadókbá is beledöfték szuronyaikat. Rónay Jácint főhadnagy (debreceni 28. honvédszászlóalj) az elsők között jutott be a várba: „Hiába volt ekkor már minden védelem és romboló törekvés, a rés bevételet – emlékezett vissza –, s ott lengett a Teleki-ház közelében a várfalon Püspöky Grácián 47. zászlóaljbeli zászlótartó által már elébb, a felvonulás után feltűzött trikolór.

Ekkor kezdődött a kemény és irgalmatlan megtorlás. Különösen az említett rondellában, honnan azt megelőzőleg tömérdek kő, gerenda s kézigránát dobatott reánk, s nagy pusztítást tett közöttünk. Itt nem volt kegyelem. S bár a rés és az a körüli falak be voltak véve, a falakról és a résről leszorított ellenség beljebb mégis, bár csekély ellenállást próbált. Ez alkalommal esett el a zászlóalj élén [Alois – BZ] Burdina, a Dom Miguelek vitéz őrnagya.”⁹

A II. hadtest a nyugati nagy falköznél lévő Várkertnél jutott be. Mivel kevés volt az ostromlétra, a honvédek egymás vállára kapaszkodva mászták meg a falakat, elfoglalták a Ferdinánd kaput és a Duna felőli oldalon megrongált falszakaszt, amelynek védői megadták magukat.

A III. hadtest rohamoszlopait gróf Leiningen-Westerburg Károly ezredes vezette, ugyanis Knezić tábornok öccse is a védők között volt, aki nem akart a harcokban testvére életére törni. Leiningen gróf a naplójában is kiemelte a harcok súlyosságát: „[...] borzasztó tüzelés, szoros út, kiteve a legrettenetesebb golyózápornak. [...] Borzasztó öldöklés, kezdetben nincs kegyelem.”¹⁰ Rohamcsapatai bevették a Bécsi kaput, onnan az Úri és az Országház utcán keresztül törtek előre a Szent György tér felé, ahol a császáriakat bekerítették. „Csak előre! Rohamra, fiúk! Ki kell vernetek őket!”¹¹ – lelkesítette Hentzi a rendelkezésére álló négy századnyi gyalogságát, aki itt kapott halálos sebet és reggel 7 órakor katonái megadták magukat. Sikerral vették be a vízvárosi védművet is, amelynek parancsnoka, Alois Allnoch

⁸ „Csata mezejéről írom pár soraim” (Büttner Emil levelei az 1848/49-es szabadságharcból). Sajtó alá rendezte: Pető Vilmos. Gondolat–Madách Kiadó, Budapest–Bratislava. 1989. 100–101.

⁹ Rónay János: A budai várrés bevétele és Hentzi tábornok halála. In: Budavár visszafoglalásának emlékezete 1849, 151–152.; Burdina alezredes a Dom Miguel portugál infáns nevét viselő debreceni 39. sorjalogezred III. zászlóaljának parancsnokaként esett el.

¹⁰ Gróf Leiningen-Westerburg Károly honvéd tábornok levelei és naplója. In: *Az aradi vértanúk*. I–II. Összegyűjtötte, a szöveget gondozta, a bevezető tanulmányt és a jegyzeteket írta: Katona Tamás. Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest, 1979. I. 148.

¹¹ Vogel, Gustav (?): Budavár védelme 1849. május 4-től 21-ig von Hentzi cs. kir. vezérőrnagy által. In: Budavár visszafoglalásának emlékezete 1849, 254.

von Edelstadt ezredes megpróbálta felrobbantani a Lánchídat, azonban a detonáció halálát okozta és a híd épen maradt. Hamarosan a palota védői is pardont kértek, és amikor öldöklésük megkezdődött, Máriássy János alezredes és Leningen gróf erélyes fellépése szabott gátat a további vérfürdőnek.

Görgei egyik parancsörtisztje, Takács Gyula Vilmos-huszár főhadnagy évtizedekkel később festett igen realiztikus képet a döntő rohamról és a várbeli állapotokról: „[...] Május 21-én 3 órakor hozzáfogtak az ostromhoz. A legnagyobb elkeseredéssel, a breschnél,¹² palisádokkal¹³ homokkal telt zsákokkal és kosarakkal elzárt és ágyúkkal védelt helyet, úgy a Bécsi kapunál s Fehérvári kapunál, lajtorjáján másztak fel a mi szegény hős honvédeink. A legelsőket lelőtték, holttesteik a következőkből is többet lerántotta(ak), s így megsebesített(ek). Borzasztó volt ez, a kartácsok mindenfelé, úgy a bombák, rakéták halált hoztak. Úgy volt ez, mintha az elemek is beleveggyültek volna, Bömbölt, villámlott, mennydörgött, a föld is mintha megmozdult volna, és az utolsó ítélet volna. Beveggyült a sebesültek jajgatása, a vezénylők biztatása, lármája, s a halálhörgés, még végre nagy öröme a bresch felett a várban látszott a háromszínű zászló kitűzve. De még egy pokoli terve volt a németnek, hogy bosszúját kielégítse: a már régebben lerakott és készített minák,¹⁴ egészen a Lánchídig hatoltak, ezt a világhírű művet ha sikerülne bevenni a magyarok által, a várat, azt légbe röpítsék. De ezt végbe nem vihették, s ők bűnhődtek ezért is. Alnoch [Helyesen: Allnoch – BZ] ezredes vállalkozott ezen gaztett kiviteléhez, de lakolt érte, ő röpült a levegőbe és fejét egészen szétszaggatta, a hídnak nem történt romlása. Ezen valóban Isten általi büntetés utáni emberei holttestét felvitték a várba, s az úgynevezett Comando¹⁵ épület folyosóján letették. Most már mindenfelől felmásztak honvédeink a breschnél rendben, úgy a királyi kertbe, Bécsi-Fehérvári kapunál, és mindenhol. Még mindig vitézül tartván magukat a horvátok, s tízerek lövöldözvén egymásra, s szuronyt szegezve haladván beljebb. A horvátok és tízerek nagy elkeseredésben, mi nem csoda, majd mind leszúrattak, s puska tusával agyonverettek és maga a vitéz Henczi [Helyesen: Hentzi – BZ], – ezt megtagadni az ellentől sem lehet, egy barikádán állván és vezényelvén meglövetett és aléltan szintén a Comando házba vitetett. Az olasz zaniniak¹⁶ közül többen megadván magukat, megkíméltettek és most kezdődött a rablás, fosztogatás, sok ház és a kir. palota égett. A budavárbeli lakos sem nagy magyar hazafiasság hírével dicsekedhetett. Borzasztó volt a vérontás, még Görgey be nem vonult lóháton a várba. Én is vele voltam kis lovamon.

Mi csakis ide-oda küldettünk, mi szinte veszéllyel járt, de az ostromban – fájdalom – részt nem vettünk. A bevonulásnál holt s még súlyosan sebesülteken jártunk kik mindnyájan mezítelenek voltak. Megfoghatatlan, hogy lehet oly hamar oly sokaságot ruháitól végképp megfosztani. Csak honvéd tisztek holttestükre volt felső öltönyük rájuk téve, az én kis lovam is reá lépett egy ember fejére, ki akkor adta ki lelkét. A királypalota még égett, és még lövések is történtek itt-ott. A rablásnak véget vetett Görgey, megtiltván azt. Egy tiszt nem engedelmeskedvén kardjával fejét ketté hasította, bizon kár volt, ily vitézt.¹⁷ Így rend is lett. A foglyok összeszedettek és Pestre szállítottak, aztán megtörtént, hogy egy német tisztet a kályhalukból húztak ki, a nagy félelemből oda menekült. Volt Pesten nagy öröm lelkesedés, sokan azonnal átjöttek, és csak csodálgattam a sok szép fiatal úri hölgyet, hogy sétáltak, a mezítelen, s sok szép férfitemeteket szemlélvén. Nem iszonyodtak a sok holtak között járkálni. A nap hősei Máriássy, Kmetty [Helyesen: Kmety – BZ], Psota [Helyesen: Psotta Mór tüzér

¹² Bresche (ném.) = rohamrés, rés.

¹³ Palisade (ném.) = cölöp.

¹⁴ Mine (ném.) = akna.

¹⁵ Kommando (ném.) = parancsnokság(i).

¹⁶ A budai védősereg állományába az olasz legénységű cs. és kir. 23. Ceccopieri-sorezred I. zászlóalja tartozott és nem a cs. kir. 16. Zanini-sorezredbeliek.

¹⁷ A tiszt személye nem ismert. Bővebben: Aggházy 2001, I. 348–349.

alezredes – BZ] *tüzérparancsnok, Ascherman* [Helyesen: Aschermann Ferenc tábornoki alezredes – BZ] és sokan mások voltak, de fájdalom kár volt a sok ezer hazafi vesztesége, akiket másképp, s máshol jobb lett volna felhasználni, s kiknek utolsó sóhajuk a haza boldogsága és reménye csüggött ajkukon.”¹⁸

A mindössze 17 napig tartó művelet a magyar függetlenségi háború legrövidebb és leghevesebb várostromra volt, amelynek során a honvédek nagy hadizsákmányra tettek szert. A védők közül 686 halt meg, a többiek fogságba estek. E győzelemért vérrel kellett fizetni, 368 honvéd hősi halált halt és 700 megsebesült.

A diadalról szóló első, szóbeli üzenetet – „*Hurrá! Buda! Görgei!*”¹⁹ – futár vitte Debrecenbe, majd a *Közlöny* május 23-i száma közölte Görgei rövid hadijelentését: „*Budavár három s fél órányi ostrom után seregeink által bevétetett ma, május 21-én 1849, 7 órakor reggel.*

Az egész várórség fogva van tisztjeivel együtt.

Hentzi tábornok halálos sebet kapott és haldoklik.

Az ellenség a győzedelmes ostromlás végperceiben még az utolsó cudarságot is elkövette, s a Lánchídon alkalmaztatott aknákat (Minen) elsüttette.

De minthogy a magyar nemeslelkűségét még bosszújában sem tagadhatja el, a fegyvertelen várórség nem bántatott.

Minden országos, főleg pedig a hadviselésre szükséges javakat azonnal rendesen összeíratok, s biztos tisztek felvigyázata alá helyezek.

A részletes jelentés holnap fog beküldetni.

Ezen rövid jelentésnek átvivője, Kmety ezredes, aki ma is, mint mindig, kitűnően viselte magát, épp úgy, mint Leiningen, Máriássy, Driquet, Asbóth, Czillich²⁰ stb. a legkétesebb körülmények között személyesen vezették embereinket a győzelemre.”²¹

Babucs Zoltán hadtörténész (Magyarságkutató Intézet, Történeti Kutatóközpont), a Szilvásvárad Állami Ménesgazdaság címzetes méneskari tanácsosa

¹⁸ *A nyargonc (Takács Gyula volt negyvennyolcas honvéd naplója)*. Összeállította: Görföl Jenő. Csemadok Jókai Alapszervezete, Jóka, 2023. 43–44.

¹⁹ Aggházy 2001, I. 345.

²⁰ Peter Driquet őrnagy, a szombathelyi 44. honvédzászlóalj parancsnoka (I. hadtest); Asbóth Lajos ezredes, hadosztályparancsnok (II. hadtest); Czillich Ede alezredes, hadosztályparancsnok (III. hadtest).

²¹ *A szabadságharc kilenc nagy csatája. Than Mór csataképei. Görgey Artúr, Görgey István, Klapka György, Leiningen-Westerburg Károly, Máriássy János csataleírásai*. A kötet anyagát válogatta: Katona Tamás. Az utószót Cennerné Wilhelmb Gizella, a képmagyarázatok Barcy Zoltán írta. Magyar Helikon, Budapest, 1978. 69.